МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ.

ОПОВІДАНЯ

ПРО

Заздрих Богів.

ТРЕТЕ ВИДАНЄ.

Заходом і з переднім слівцем

М. ПАВЛИКА.

НАКЛАДОМ РУСЬКОЇ КНИГАРНІ
850 Мейн Ст. Вінніпеґ, Ман.

Що кождий Українець повинен читати

СИЛА І КРАСА, повість В. Винниченка. II. часть: Як баба Горбулиха зробила страйк. — Ціна 25ц

РАЙ І ПОСТУП. — Одна з найкрасших і важнійших наукових розвідок. Написав Проф. М. Драгоманів. — Ціна.... 40ц

ВАРВАРА УБРИК. — Історична подія з другої половини 19-го століття, котра мала місце в Кракові в мурах кляштору, законниць Кармеліток. Варвара Убрик була замурована в темнім льоху через кільканайцять літ аж збожеволіла. Остаточне поліція впала на слід і виловила тих »святців«. Ся історія потрясаюча до глубини душі а перечитавши її кождий довідає ся які то злочини діють ся по кляшторах. — Ціна 40ц

СТРАШНІ ТАЙНИ МОНАСТИРСЬКИХ МУРІВ подані Марією Монк, монахинею якій вдалось втечи з монастиря. Се найцікавійша книжка на українській мові. (Перевід з анґлійського) Ціна сеї книжки 50ц

МАРУСЯ. (Повість). Написав Гр. Квітка Основяненко.... 25ц

Душа тут обновляєть ся — писав Куліш — вбачаючи пишну красу дівочу і чисте дівоче серце. Се не Маруся в нас перед очима: се наша молодість, се ті дні святі, приснопамятні, як і в нас було красно, чисто і свято в серці. Побачили ми себе в тій дівчині, чистій красою і непорочній серцем, мов глянули в воду на свою молоду вроду, — і як же то нам жити на світі схотілось... Зневірившись всьому щастю, тут ми йому дали знов віру — і здалось нам, що справді рай на землі буває.

В НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЄ КОПАЛА. — Незвичайно гарне оповідане. Написала Ольга Кобилянська. — Ціна 75ц

ХАТА ДЯДЬКА ТОМИ. — Повість з житя муринів в державах північної Америки. Часть І. і II. 50ц

ДВІ ДОЛІ. Гарна повість Д. Мордовця. 222 стор 50ц

ПІМСТА ЗА КРИВДУ. — Гарна драма у 5-ох діях зі співами і танцями з повісти Миколая Джеря. — Ціна..... 30ц

RUSKA KNYHARNIA

848=854 Main St. Winnipeg, Man.

ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА

МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ.

ОПОВІДАНЯ

ПРО

Заздрих Богів.

ТРЕТЕ ВИДАНЄ.

Заходом і з переднім слівцем

М. ПАВЛИКА.

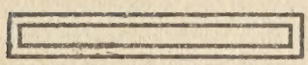

[1918]

НАКЛАДОМ РУСЬКОЇ КНИГАРНІ
850 Мейн Ст. Вінніпеґ, Ман.

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
University of Toronto

https://archive.org/details/opovidaniaprozaz00drah_0

ПЕРЕДНЕ СЛІВЦЕ.

Оповіданя сї були друковані у „Хліборобі" 1894 р. і відбиті в окрему книжочку, що вийшла того-ж року заходом редакциї „Народа", а коштом Українців. Книжочка вже розійшла ся. В сїм новім виданю її додано — в кінцї 1-го та в початку 2-го розділу — деякі доповненя небіжчика Автора, написані для відбитки, котра тим часом уже була готова, так що ті доповненя появляють ся тут у-перше.

На нашу думку, отся невеличка праця небіжчика Драгоманова варта більше ніж яка инча його популярна праця, як найширшого розпростореня серед мас нашого народу і навіть серед інтеліґенциї. В сїй працї зачеплена, сказати так, сама точка людського поступу і заразом справа найбільше болюча для робітників того поступу серед Русинів-Українців. У нас, тим небогатьом робітникам поступу приходить ся виносити муки ще більші ніж виносив Прометей — бо він-жеж на те був бог і мав більше сил до терпіня, а не мав людських потреб! У нас, серед безпросвітної пітьми та бідности величезної більшости наших народнїх мас, робітники поступу наражені на нужду й тисячні инчі лиха й неприємности від чужих і своїх богів та людцїв. У нас треба дійсно надлюдської сили душі, аби не похитнути ся на вибраній раз дорозї поступу, аби не подати ся перед темрявою та її слугами, аби не зневірити ся в правду, в нарід, у себе самого, і не впасти. Небіжчикови Драгоманову прийшло ся більше ніж кому небудь з інтеліґентних Українців — бо на вигнаню з рідної землї! — винести на собі всї муки народнього діяча, то не дивно, що з його душі й вирвали ся отсї блискучі та палкі слова, сказані для широких народнїх мас і для тих, що насаджають ся коло

того, аби ті маси рушити з місця та пхнути на дорогу поступу. Той час, коли в головах людських прокинула ся думка про марноту богів, — сотворених у не тямі самими-ж людьми, та про вагу самих людей з їх власним розумом — той час був найбільшою революцією на сьвіті, був переломом у людському житю, початком самостійности людського духа і, значить, початком дійсного поступу на землї. Аж від тепер люде — розуміє ся, зразу лише сьвітлїщі й лїпші одиниці, немов пів-боги, а далї й чим раз більші купи людей — почали ставати на власні ноги, числити на власні сили — поступати. Про ту переломову хвилю в житю людськім на землї й говорить отся книжочка Драгоманова.

Прийміть же її щиро, ви всї робітники на ниві нашого народнього поступу, особливо ви, братя селяни, що по ваших хатках уже блимає сям-там досить ясне сьвітло, викресане головно змаганями неб. Драгоманова. Нехай ся книжочка підносить вас, нехай додає вам сили й витревалости йти непохитно по дорозї сьвітла, правди, добра; і ширіть думки сеї книжочки в найдальші закутини нашої нещасної країни: нехай вони розжарюють у душі темних мас нашого народу Прометеєву іскру, — іскру розуму й завзятя до поступу, що привалена у нас стародавними забобонами та всякими злиднями дужче ніж у богатьох инчих народів; нехай сї слова виробляють у нас фанатиків всякого поступу та чоловіколюбства, готових за свої думки та змаганя на всяке лихо, на всяке горе, навіть на смерть, — бо лише таким чином можна наш нарід піднести та захистити від потопу в морі світлїщих, дужчих і справнїщих чужих племін, що напирають на него грізними хвилями з усїх боків.

Львів, 16—11 1901. М.П.

1) Початок думок про заздрих богів.

Тепер у всїх вірах просьвіченїщих народів, що мають свої сьвяті письма: у Китайцїв, Індийцїв, Жидів, Арабів і инших народів віри Магометової, та у народів віри Христо вої, навчають, що бог добрий до людей, а хоч і строгий суддя над ними, так і праведний. Через се декому може показати ся навіть неймовірним, аби люде могли думати й оповідати про заздрість божу. А тим часом серед людей скрізь довго жили такі думки й оповіданя і навіть слїди їх лишили ся по святих письмах деяких і досить просвічених народів.

Вийшло се з того, що перші боги, яких собі придумали люде,як були ще зовсїм дикі, були істоти, що буцїм то живуть у кождій появі природи: у громі, у дощи, морозї, сонци, морю, ріках і т. и. Люде спершу не знали від чого і як поступають ті появи, думали, що кожда з них має свою волю, свого духа, в формі птицї, зьвіря, або людини, що кермує ними. А що люде були безсильні перед тими появами, бо не вміли ще робити собі нї одежі доброї, нї домів, нї якого струменту, то дуже бояли ся їх, бачучи собі від них більше лиха нїж добра. Люде думали, що ті появи, або боги, які кермують ними — сердиті, ворожі до людей. Навіть тодї, коли вже люде почали придумувати собі деякі струменти (перше з дерева та кісток, далї з каміня, потому з міди, а нарештї з залїза) і тими струментами підбивати собі деякі природні появи, то вони думали, що боги так тілько до часу терплять і попускають де в чому людську сміливість, але-ж завидують людській силї й волї, і як та сила та воля перейде певні границї, то нищать її, показуючи свою силу і волю, перед котрою люде все мусять лежати ниць.

Як довго можуть держати ся межи людьми такі дикі думки, видно з того,що напримір у Греків,вже як вони вміли

писати дуже добрі книги, один писатель, що жив перед 450 роками до Христа, росказував ось яке оповіданє про одного царя, Полікрата, на острові Самосї. Все буцїм то щастило Полікратови, отже приятель його, цар єгипетський, написав йому: „Менї не подобає ся, що тобі усе щастить, бо бог заздрий. Лїпше, як у людини доля перемішує ся з недолею. То подумай, що в тебе є найдорожче, таке, що тобі було би жаль утратити, тай сам відбери у себе ту річ, то й вирівняєш свою долю". Полікрат нїби то взяв дорогий перстїнь і вкинув у море, далеко від свого острова; але через кілька днїв йому принесли чудову рибу, і як її розрізали,то найшли в нїй той перстїнь. Як дізнав ся про се цар єгипетський, то перестав дружити з Полікратом, бо допевнив ся, що його неминуче жде велика недоля. І справдї через якийсь час Полікрата замучив сусїдний персидський начальник. Бог не стершів, аби він був усе щасливий!

Вже як Жиди писали свої сьвяті книги, ще пізнїйше, років зо 300 до Христа, і викладали в тих книгах заповіди, які мовляв, дістав від самого бога пророк їх Мойсей, то написали в початку тих заповідей ось такі слова: „Я, Ягве (або Єгова, так звали Жиди свого бога) — твій бог, що вивів тебе з Єгипта і ти не будеш мати собі инчих богів передомною, бо я, Ягве твій біг, я бог ревнивий". Тепер у тих заповідях, що вчать наших дїтий, викидають остатнї слова, бо вони тепер показались би зневагою до бога, але колись сї слова нїкого не ображали, а показували ясно думку, яку мали Жиди про свого бога

З сего приміра добре видно, що люде не все мали однакові думки про богів, а що думки тї перемінюють ся з часом, як переміняють ся люде, так що можна сказати: які люде, такі у них і боги. Правда й те, що коли раз уже складуть ся у людей певні думки про богів, та до того ще й будуть записані у сьвяті для тих людей книги, то довго вони впливають на людей і спиняють виробленє нових думок. Се видно й на тому, як довго держали ся і по наших сторонах, аж до часів, старі думки про заздрість божу. Про се ми роскажемо в отсїй книжочцї.

2) Грецькі оповіданя про бога Зевса, півбога Прометея та жінку Пандору.

От коли люде були ще досить дикі й хижі, то й склали оповіданя про заздрість божу, про те, як боги не хотїли,аби люде що вміли, та знали та були сміливіщі й незалежні від них.

З таких оповідань дуже цікаві оповіданя старих Греків — першого народу в наших, европейських сторонах, що став письменним і просьвіченим. Ті оповіданя записані в старих грецьких книгах кілька сот років перед Христом, чудові образи з них вирізані з мармуру на дошках і в статуях. Се оповіданя про бога Зевса і півбога Прометея та жінку Пандору.

Зевс, — себто небо або громовий бог, що царює на небі, маючи в своїх руках блискавки, — не хотїв нїби то,аби люде мали у себе вогонь, а заховував той вогонь на небі та лише кидав його сам, блискавкою, коли хотїв убити кого, або що спалити. А Прометей нїби то, один із менчих богів, або півбогів, котрого імя значить по нашому: той, що загляда є на перед, Провидящий, — узяв з неба вогонь і дав його людям. Ну, а звісно, що лише з вогнем люде могли огрівати ся, варити страву, кувати струменти і т. и., — значить, володїнє вогнем було початком усего поступу між людьми. Певно, Греки придумали собі Прометея, аби задержати собі спомин про те, як колись батьки їх навчились удержувати собі вогонь, що иноді падав з неба в блискавці та запалював дерево. Коли й тепер наші простїщі люде боять ся гасити вогонь, що виходить від блискавки, то можна собі думати, як колись дикі люде боялись навіть приступити до такого вогню. То як з часом Греки насмілили ся до того, що стали брати собі в курінї такий вогонь, а далї навчили ся витирати собі вогонь двома кусниками сухого дерева (як се роблять і тепер лїтом наші пастухи Гуцули на поолонинах і звуть такий вогонь жива ватра), то Греки стали вірувати, що насмілив ся таке робити не простий чоловік, а сам бог, чи півбог, Прометей.

Грецькі оповіданя кажуть далї, що цар небесний Зевс дуже розгнївав ся за те на Прометея й покарав його тим, що наказав підданим йому богам прикувати Прометея до високого стовпа, або до скали на горах Кавказьких і поставив коло него орла, аби той раз-у-раз клював печінку Прометея (На се натякає наш Шевченко у своїх віршах „Кавказ", коли каже: „спокон віку Прометея там орел карає").

Та Зевсови мало було сего; він придумав спосіб, аби попсувати житє людям, котрих ущасливив, або по деяким оповіданям, сотворив Прометей. Зевс нїби то наказав одному з богів замісити водою землю і вилїпив з того жінку, наказав далї ріжним богам і богиням обдарувати ту жінку всякими красами, через що й назвали її Пандора, себ-то по нашому всїм обдарована. Але до краси Зевс наказав додати Пандорі брехливість і хитрощі. Отся Пандора мусїла піти до людей, над котрими старшував брат Прометеїв Епіметей, имя котрого по нашому значить: Пізновидящий, або мудрий по шкодї. Епіметей прийняв собі гарну Пандору за жінку, хоч Прометей і навчав його не приймати від Зевса нїякого подарунку. А Пандора підняла в Епіметея покришку з амфори (великий глечик) або зо скриньки, котру сам Зевс післав з нею чи перед нею в дім Епіметея. В тій-же амфорі чи скринцї були сховані всякі слабости і лиха, котрі від тодї й розійшли ся по сьвіту і роблять людей нещасливими. Відти пішло слово: „скриня Пандори"!

Се оповіданє про Пандору мало навчити, що заздру силу бога люде не переможуть, що той бог таки поставить на своїм, і що лихо розійшло ся серед людий через жінку, а властиво через жіночу цікавість. І дуже се оповіданє принижало серед Греків пошану до жінок.

3.) Жидівські оповіданя про бога Ягве і першу пару людей.

Подібні до сих грецьких оповідань склали ся в старі часи серед Жидів і записані в жидівських книгах оповіданя, котрі, перекладені на грецьку мову, перейшли, яко сьвя

те письмо, і до християн і прозвані були Біблія, що по грецькому значить Книги, себто над усіми книгами книги.

От у першій з сих книг росказано таке: Бог Ягве зліпив чоловіка з землї і вдунув йому через ніс дух живий. По тому бог Ягве насадив райський сад з усякими рослинами і межи ними було два дерева: дерево житя і дерево пізнатя про добро і зло. Бог Ягве взяв чоловіка і переніс його в той сад і позволив їсти всякі овочі, окрім овочів з дерева пізнатя про добро і зло, бо, казав: „як ти ззїси з него овочі, то зараз умреш.” Далї, аби чоловік не жив на самотї, бог Ягве поробив із землї всякі животні земні і птиці, але чоловік не признав їх за своїх товаришів. Тодї бог Ягве післав на него міцний сон і вийняв у него ребро, заповнив те місце мясом і зробив з того ребра жінку. (Дехто і тепер каже, що в мущини число ребер не однакове з обох боків, але се неправда!) Чоловік полюбив жінку. Тодї вуж, найрозумнїйший буцїм то з земних животних, прийшов до жінки і спитав: „Чи справдї бог вам сказав, аби ви не їли ніякого овочу в садї?” Жінка відповіла: „Нї, ми можемо їсти овочі з кождого дерева в саду а лише не можемо їсти овочів з дерева пізнатя про добро і зло, анї доторкати ся до него, бо бог сказав, що инакше ми вмремо.” „Ну, сказав вуж, напевно ви не вмрете, а лиш бог знає дуже добре, що як ви ззїсте овочі з того дерева, то зараз же вам очи прояснять ся і ви будете як боги і розуміти мете добро і зло.” Тодї жінка зірвала того, овочу ззїла і дала чоловікови і той ззїв. Зараз же очи їм прояснило і вони зрозуміли, що вони голї і взяли листя фіґові і поробили собі хвартухи. Коли вони зачули гук від ступнїв бога Ягве, що прийшов під вечірнїй холод у сад на прохід, то схоали ся.Бог Ягве покликав чоловіка: „де-ти?” Той відповів: „я почув гук від твоєго ходу по саду і перелякав ся, що я голий тай сховав ся.” Тодї бог сказав: а хто тебе навчив, що ти голий? Певно ти попоїв овочу з дерева, що я тобі заборонив! Чоловік відповів: „жінка, що ти менї привів, дала менї тї овочі, і я ззїв.” Тодї сказав бог Ягве до жінки: „що ти наробила!” Жінка відповіла: „вуж мене підвів, аби я їла.” Тодї бог Ягве прокляв вужа, аби той ла

зив на животї та їв землю (так думали давно Жиди! але дїйсно вужі землї не їдять!) та аби до віку була сварка межи людьми й вужами! А жінцї бог сказав: „Я тобі надам великі муки, коли ти будеш вагітна; ти в болїсти родитимеш дїти і палко хотїтимеш чоловіка, а чоловік буде над тобою паном!" А чоловікови сказав: „За те, що ти послухав жінки та їв овочі з дерева, що я тобі виразно заборонив, нехай буде від тепер поле прокляте через тебе; з гіркою мукою ти годуватимеш ся за свого житя. Тернє та колючки приноситиме тобі земля, а ти все таки мусїтимеш годувати ся тим, що росте на полї. В потї лиця ти здобуватимеш собі хлїб, поки вернеш ся в землю, з якої ти взятий; бо ти порох і в порох мусиш вернути ся." І сказав тодї бог Ягве (очевидно, до других богів): „Дїйсно, чоловік став тепер, як один із нас, бо тепер він розуміє добро і зло. Коби ще він не насьмілив ся также рвати й їсти овочі з дерева житя; бо тодї він стане ще й безсмертним." (З отсих слів можна виводити, що й перше людям не вільно було їсти также овочів дерева житя і що й перше вони не були безсмертні. Точка ся в біблїйнім оповіданю неясна). Тодї бог прогнав чоловіка з того райського саду і поклав коло того саду херувима, котрому дав меч із блискавками, що крутили ся, аби той боронив дорогу до дерева житя.

Аби пояснити деякі точки сего оповіданя, ми зробимо перше дрібнїщі уваги, а далї скажемо взагалї про змисл от сего оповіданя. Перша наша увага буде така, що хоч нас звичайно і навчають, буцїм то Жиди спокон віку визначили ся від усїх инчих народів вірою в одного бога, в якого вірують тепер і письменні християне, але із наведених вище слів бога Ягве, що „чоловік став як один із нас", і з богатьох инчих місць Біблїї видно, що спершу й Жиди признавали істнованє богатьох богів. Так напр. вони признавали, що у кождого народу є свій бог, як у них Ягве, лише свого бога вони вважали за дужчого. Окрім сего, коло того Ягве Жиди все клали „дїтей божих", як звуть ся вони в Біблїї, котрих по грецьки названо ангелами, себ-то гінцями. Очевидно, що тї дїти божі або гінцї, то само що менчі боги, або пів

боги старих Греків. Навіть один християнський писатель, св. Августин казав, що боги старих народів то само, що ан гели, а звичайно навіть пізніщі Жиди і потому християньскі вчителї не відкидали істнованя богатьох богів чужих на родів, а лише вважали їх за чортів.

Далї ми завважимо, що Жиди мали спершу дуже грубі думки про істоту бога, представляючи його в видї людини, котра ходить, нюхає, сердить ся і т. д. Ось і в повищім опо віданю бог Ягве лїпить із землї чоловіка і зьвірів, дме чоло вікови в ніс, садить рослини, ходить по саду в вечірнїй холод, і при тому стукає ногами, як людина. Се все дуже непо дібне до тих думок, яких стали держати ся Жиди пізнїйше й які від них перейшли до просьвічених християн, що бог то дух-розум, який не має кінця й образа. Такі думки переня ли Жиди від просьвіченїщих сусїдів, між инчими від грець ких вчених, що звали ся фільозофи — любомудри, що любили вільну мудрість або науку.

Згадка про херувима з чудним мечем показує, що й Жиди, як і инчі старі народи, представляли собі чудні, неприродні істоти слуг божих. Як Жиди представляли собі херувимів, можна бачити з біблїйної книги пророка Єзекеїла. Той пророк каже, що він бачив такі страшні істоти на небі нижче божого трону, се нїби були чотири звірі і кождий з чотирма головами: людською, левячою, воловою та орлячою, з чотирма крилами і з ногами телячими. Подібні образи вирізували з каміня сусїди й родичі Жидів, Асирійцї, і богато тих образів тепер викопано в руїнах асирійсь ких міст і перевезено до наукових закладів у Парижі та в Лондонї. Копії з тих образів можна побачити й у Віднї, а ри сунки в богатьох книжках. Але звичайно ті асирійські херу вими мають не по чотири голови, а по однїй: людській, або орлячій і т. и. Християне задержали образи ангелів, як істоти з людськими головами, але з крилами: двома, чотирма, або шістьома, а чотири голови, що привиділи ся Єзекіїлу на херувимах, християне подїлили межи чотирма єван гелистами, коло котрих часто по церквах малюють: ангела з людським видом, лева иноді крилатого, вола, иноді так-

же крилатого, та орла. Так то довго вдержують ся у людей старі чудні образи, переходячи навіть від одного народу до другого.

А тепер звернемо ся до загального змислу біблійного оповіданя про бога Ягве і першу пару людей. Змисл той подібний до змислу грецького оповіданя про Зевса, Прометея та Пандору. І в жидівськім оповіданю ми бачимо, що бог завидує людям і не хоче, аби знали що таке добро і зло,боїть ся, аби вони не стали безсмертними. І в сім оповіданю люде втратили щасливе житє через жінку. Такі оповіданя розійшли ся далеко межи людьми віри жидівської тай порід ненних із нею вір: християнських і магометанських, і скрізь підпирали погорду чоловіків до жінок. Так і у нас письменні люде перекладали книжки про жіночу злість (Причи о женской злобѣ) і там на перше місце ставили, що через жінку вигнано людей з райського саду, а звичайно на наведені вище слова Ягве про чоловіка й жінку опирають думку, що жінка не може бути рівним чоловікови товаришем, а мусить бути йому піддана, а чоловік має бути над нею паном.

4) Пізніщі перерібки оповіданя про Зевса та Прометея.

З часом, коли підросла серед людий наука, набрались вони сили і стали менче страхати ся появ природи, то стали у них переміняти ся думки і про богів. Люде вже почали навіть встидати ся таких оповідань, як росказані вище, і почали їх потрохи змінювати, або инакше поясняти.

Так Греки почали додавати до оповіданя про Зевса, Прометея та Пандору инчі кінці. Греки мали здавна казки про те,як сонце (що вважало ся за сина неба), в образі ли царя Геракля, бє ся з темрявою, з хмарами і т. и. Пізніще Греки змінили сї оповіданя так, що Геракль ніби то був найлюбіщий син небесного царя Зевса від дівчини-людини. В тих оповіданях росказували, який той Геракль був добрий до людей, як трудив ся для них, побиваючи ріжні чудовища страшних звірів, злих царів, вичищаючи землю від бруду, через який розходити [illegible] й т. й. Між опові

даня про Геракля, Греки вставили й таке, що той син божий, чоловіколюбець, дійшов і до скали, до якої був прикований також чоловіколюбець Прометей, і як він розбив кайдани Прометеєві й прогнав або вбив орла Зевсового, і що навіть Зевс на те згодив ся і помирив ся з Прометеєм. До старих оповідань було ще давнїще додано таке, буцім-то Зевс сказав, що він тоді увільнить Прометея, коли який бог схоче спустити ся в Тартар, себ-то в підземну велику печеру, де держить ся мертві, инакше сказати: схоче вмерти. А побіч того росказувано, про Прометей знав від матери Землї, що буде час, коли новий бог звалить із царства Зевса, і знав, що той бог має народити ся від одної морської богинї й самого Зевса, але буде дужчий від батька. Зевс буцім то всяко намогав ся вимучити від Прометея його тайну, та Прометей не хотів її говорити. Отже в новіщих оповіданях росказувано, що Геракль виповнив частину умови, поставленої Зевсом — спускав ся в Тартар, але не лишив ся там, а навіть подужав там страшну многоголову собаку, що стереже там умерлих, і витяг її на час на гору, а до того ще й бог лїкар Хирон, приятїль Прометея й людей, згодив ся вмерти, аби тільки Прометея визволити. Тодї буцім то зроблено було так, що Зевс, котрий, люблячи Геракля, ради був прославити його, аби всї побачили, яку силу має той його син, згодив ся на увільненє Прометея, а сей буцім то сказав Зевсови свою тайну, і тодї нїби то боги віддавали згадану морську богиню замуж за одного царя і від неї родив ся справдї славний лицар Ахиль — дужчий від свого батька, але нестрашний Зевсови. Так у нових оповіданях син божий чоловіколюбець Геракль мирив Зевса з Прометеєм і людьми. Далї до оповіданя про Пандору додано такий кінець, що глечику, який вона відчинила, відки розлетїли ся на людей лиха, хороби і смерть, лишила ся таки надія, котру сам Зевс поклав туди, і та надія піддержує людей думкою, що колись буде лїпше жити.

Так чим більше ставали Греки просьвічені, тим більше представляли собі богів добрішими. Саме перед тим, як появила ся межи погреченими Жидами віра християнсь

ка, грецькі вчителї любили росказувати про Геракля, сина божого, чоловіколюбця, та славити його за добродійства, які він робив людям, і за те, що він помирив бога-отця з Прометеєм і людьми.

Але межи пізнїщими Греками появили ся й такі люде, що хотїли дійти до правди про сьвіт і житє зовсїм незалежно від старих оповідань, вільною наукою, й почали відкидати зовсїм усї старі думки про богів. Деякі з них зовсїм по своєму повертали й такі оповіданя, як те, що ми розказали про Зевса та Прометея. Між инчими грецькі писателї складали такі твори, де певні оповіданя показують ся у театрах людьми, що говорили за дієві особи тих оповідань. Такі твори названо драмами, се-б то діями. Отже оповіданя про Прометея були дуже цікаві і через то придатні до перерібки на драму. І до нас дійшла грецька драма „Скований Прометей", яку написав у містї Атенах Есхиль, що вмер їще в 456 перед Христом. Починає ся та драма тим, що Прометея приводять слуги Зевсові, Власть і Сила, за котрими йде бог Гефест, — небесний коваль, що приставлений, аби правив вогнем по волї Зевса. Власть грубо наказує Гефестови прибивати Прометея до скали, аби навчив ся шанувати панство Зевса і покинув своє чоловіколюбство. Гефест плаче, як йому гірко мучити товариша, а все таки сповняє панську волю і ще виговорює Прометеєви так: „Ось що виходить із твого чоловіколюбства! Ти сам був богом, але не страхаючи ся богів, ти підніс безмірно честь людей, то за те тепер і мусиш мучити ся!" Коли Гефест розпяв Прометея на скалї, прикувавши його кайданами і пробив йому бік, то Власть ще й насміває ся над Прометеєм і далї всї три слуги Зевса відходять. Прометей лишає ся сам, згадує всю свою долю й каже між инчим: „Я знав усе наперед! За те я прикований, що дав людям дарунок — вогонь, який служить їм учителем усякого майстерства! Боги мене ненавидять за мою велику любов до людей!"... Тут до Прометея приходять морські богинї і потому сам батько їх Океан. Усї вони хоч і плачуть над долею Прометея, хоч і жалують ся на гордість і самоволю Зевса, та все таки докоряють Про-

метеєви за непокірність Зевсови і намовляють його покорити ся. Але Прометей не піддає ся і серед мук радіє тому, що він виратував людей від скону і навчив їх розуму. „Люде були дурні, каже він: вони дивили ся, та власне нічого не бачили і слухали, та не чули, мов які сонні мари нічого не розбираючи. Не вміли вони будувати собі світлих домів, не вміли здобувати материялу на будинки, а жили в норах, мов комашня, та в темних печерах. Не вміли вони вирахувати по ознакам зиму чи квітчасту весну і богате овочами літо, поки я не пояснив їм рух сьвітил, для них таємний, схід і захід. До того я навчив їх рахунку чисел, складати букви і розвив їм память, матір усякої науки та вмілости. Я перший запряг у ярма худобу, аби вона служила людям тілом своїм яко заступник у найтяжчій роботі, запряг у віз гарних зануздaних коней, що на них любо поглянути... Та слухайте ще: Перше, коли хто ставав хорий, то не мав лікарства ні відповідної страви, ні масти, ні напитку, і так люде вмирали без ліку, поки я не навчив їх намішувати пораті́вні ліки, якими вони боронять себе від слабостий... Я перший найшов під землею для людий мідь, залізо, срібло й золото... Сказати коротко: всї умілости для людей ідуть від Прометея!" На всї намови покорити ся Зевсови, Прометей відповідає: „Бийте поклони, моліте ся Зевсови, підхлїбляйте ся йому, поки царює він, а для мене Зевс — ніщо!" Тут приходить бог Гермес, звичайний післанець або ангел Зевса, і починає картати Прометея та нагадувати йому муки, на які присудив його могучий Зевс. Прометей гордо відповідає йому: „Не проміняв би я моєї муки на твою службу. Лїпше служити сїй скалї, ніж бути ангелом Зевсовим!" Гермес домагає ся, іменем Зевса, аби Прометей сказав свою тайну, бо инакше грозить новими муками: що Зевс провалить Прометея під землю на тисячі років, коли ж нарештї й витягне його на світло, то на те, аби орел клював йому печінку. Прометей усе таки не покоряє ся і справдї провалює ся під землю.

Сим кінчить ся драма Есхиля. Він написав ще другу: „Увільнений Прометей", але вона пропала, як богато ин-

чих прекрасних грецьких книг, через те, що Греки ще не вміли печатати книг і книг було мало, бо були самі писані, а коли Греки стали християнами, то не лише не радо переписували свої старі до християнські книги, але ще й палили їх цілими складами (бібліотеками). В драмі „Увільнений Прометей" Есхиль певно показав, як Геракль помирив Зевса з Прометеєм і людьми, але як він там се показав, ми не знаємо. А в драмі „Скований Прометей", як ви бачили, Есхиль добре вставив, як усякі вмілости у людей йдуть одна за одною, коли лише люде сміливо беруть ся за діло. А в лиці самого Прометея, тай богів-слуг Зевсових, Есхиль добре змалював людське житє: Прометей то добра, розумна і самовільна людина, що боре ся з самовільним заздрим паном-царем, а Гермес показує нам взорець безсовістного слуги того пана, а Гефест такого, що й сам бачить де правда а де неправда, але не має стілько совісти, аби хоч не виконувати неправедної панської волї над своїм товаришем. В Океані й його дочках Есхиль змалював тоті великі купи народу, котрі бачать самі, чия правда, а чия кривда, котрі самі терплять від неправди, але не сьміють повстати проти неї, не розуміючи, що неправда тим тілько й держить ся, що люде на те позволяють.

На скілько високо підняв ся Есхиль над думками диких людей, видно з того, що славний римський писатель Горацій, котрий жив 500 років після Есхиля, написав зовсім відмінні думки від тих, які Есхиль вкладає в уста Прометея. З сего видно, що хоч Римляне і вчили ся письменства від Греків, але ще їм просьвіта, можна сказати, непройшла крізь шкіру, як се і в нас часто буває з людьми, що виглядають мов би то вчені й письменні. Бачите, приятіль Горація, также славний римський писатель, поїхав був морем у Грецію, то Горацій написав із за сего таке: „Даремно премудрий бог розділив країни одна від одної морем, коли нечистиві кораблї перепливають води, до яких вони не повинні би і доторкати ся! Відважні люде, бажаючи про все довідати, рвуть ся до забороненого гріха. Відважний Прометей ошукав богів і приніс людям лихо. Після то-

го як він приніс вогонь з неба в хату, посуха і трясці пеку чі розбігли ся по землї і прискоряють людям смерть, що до того була не скора. Дедаль задумав лїтати по воздусї крилами, яких не дано людям (Греки росказували про такого майстра Дедаля, що буцїм то поробив собі крила, але дуже приблизив ся до сонця, так що віск, яким були склеєні крила, ростопив ся і Дедаль упав. Геракля праця прорвала ся аж до Тартару. Нема нїчо недосяжного для людей! З дуру ми лїземо на небо і своїми гріхами не даємо Зевсови покласти свої гнївні блискавки!"

Ми виписали тут Горацієві слова між инчим і через те, що подібне можна почути часто й тепер. І тепер є богато людей, котрі кажуть, що бог карає нас усяким лихом тому, що люде дуже стали сьміливі: і морями плавають, і на гори вилазять, і землю в середину прокопують, і по воздусї лїтають, і зорі на небі перелїчують, і що певно се дїє ся перед кінцем сьвіта, коли бог ще дужче покарає грішних пекольним огнем. Горацій жив перед нами тому дві тисячі років, а говорив подібне про гріхи людські від часів Прометеєвих. То можна думати, що кінець сьвіта ще не близько, а тим часом розумнїщі люде не перестають сьміливо, як Прометей, доходити до всего на сьвітї своєю власною пробою, себто вільною наукою!

5) Пізнїщі поясненя до оповіданя про бога Ягве і першу пару людей.

Коли жидівські попи та вчителї (рабіни) звели до купи біблїйні книги, зо 300 років перед Христом, то стали навчати, що то слово боже, в якім не можна вже змінити нї одної букви. Від тодї Жиди вже не сьміли перемінити що, або додати в оповіданю про бога Ягве і першу пару людей. Але все таки з часом і серед просьвіченїщих Жидів перемінили ся думки про бога, особливо тодї, коли Жиди стали перемішувати ся з просьвіченїщими народами, між инчим і з Греками, що почали оселяти ся по морському березї коло жидівської землї, та вкупі з Жидами і в сусїдній землї єгипет

ській і инчих. Такі мішані Жиди вже говорили по грецьки і Біблію читали в грецькому перекладі, де вже і бог їх перестав звати ся осібним іменем Ягве, а звав ся загальним іменем Господин або Пан (Господь, як се перекладено в наших церковно-славянських книгах). Серед таких погречених Жидів по-малу виросла і нова віра християнська. А що тоту віру християне хотіли все таки звязати зо старою жидівською Біблією, то старали ся помирити старі біблійні оповіданя з новими думками про бога тай з тими спомина ми, до яких уже звикли Жиди, читаючи грецькі книги.

Як відомо, віру християнську почав проповідувати серед Жидів учитель Ісус, із міста Назарета. Він навчав, що зо старих жидівських заповідей, написаних у біблійному законі, найважніщі дві, „перша: „Люби пана бога твого всім серцем твоїм, усею душею твоєю, всею силою твоєю; а друга: Люби земляка твого як самого себе". Инчі заповіди, особливо про пости, приноси та обряди церковні Ісус не вважав за обовязкові. До того він додавав, що бог — батько людям і що скоро настане царство боже.Серед Жидів і перед тим були такі, що казали подібне про царство боже — наприклад Іван Хреститель, що певно був учителем Ісуса; а дехто казав, що царство боже прийде тоді як появить ся на чолі Жидів помазанник, або по жидівськи мессія, а по грецьки христос.

Треба се пояснити троха докладнійше, хоч через те ми мов би то й відійдемо на бік від головної річи. У старих Жидів був звичай виливати на голову трохи олію тому, ко го клали царем, або найстаршим попом. Через те Жиди звали таких начальників помазанниками. Сей звичай перейшов і до християн, лише з тою відміною, що у них не льлють олій на голову, а мажуть ним осібним пензлем. І у християн звуть царів помазанниками божими, хоч не сьміють звати по грецьки христами, бо се слово стало вживати ся у християн виключно про Ісуса (з рештою, в грецькій землі, то й тепер мусять звати і царя христом). В одній біблійній книзі, пророка Ісаії, навіть чужого царя, персидського, Кира, названо месиєю — помазанником божим, за

те, що він випустив Жидів із країни, куди насильно пересе лили їх царі вавилонські, забравши їх у полон, і позволив їм заложити під його підданством своє попівське царство, Пізніще, як те царство підпало під руку грецьких царів, а потому римських цісарів, то деякі Жиди почали ждати осіб ного помазанника божого, що поновить вільне жидівське царство. А дехто привязував ту надію до тої, яку мали вчителї жидівські після вавилонського полону, себ то, що нас тане колись знову царство жидівське, таке, що Жиди, котрі поклоняли ся чужим богам або взагалї неправедні тай усї вороги Жидів будуть знищені, а праведні, Жиди стануть кермувати сьвітом, і при тім навіть умерлї з них ожиють, усї народи пристануть до віри в жидівського бога, і тодї нас тане мир і правда на землї. Пізніще дехто почав звати таке будуще жидівське царство божим царством.

Певно, що значна частина Жидів, котрій подобали ся проповіди Ісуса і котра чула від него про царство боже, по чала вважати його за месію, що поновить і царство жидівське, бо римське цісарське начальство налякало ся того і наказало замучити Ісуса на шибеницї — стовпі, котру зва ли тодї хрестом — написавши над тим хрестом вину мученика: „Цар жидівський". Певно, що против Ісуса були й жи дівські попи та архиєреї, невдоволені його легковаженєм старих жидівсьих приписів і звичаїв, і радї були його карі, а може й донесли на него римському начальству. Ученики Ісусові і після його кари вірили, що він месія-христос, по мазанник божий, котрого непризнав лише гурт Жидів, і жда ли, що він знову прийде на землю і приведе царство боже, або, як почали казати пізніще, царство небесне, для тих, хто його признає, з Жидів, а потому й з Греків і взагалї з чужинців, яких богато привернув до віри в Христа і в царство боже погречений Жид Павло Апостол. Трохи пізнійще християне вже почали вважати Ісуса Христа за осібно го сина божого, що народив ся від духа божого і чистої дів чини Мариї. Християнські учителї почали навчати, що Ісус Христос приходив на землю і перетерпів муки і смерть зад ля того, аби поправити те лихо, яке спричинив вуж, підвів

ши перших людей не слухати бога. Про вужа-ж сего ще перед тим почали казати просьвіченїщі, погречені Жиди, які вже встидали ся старого оповіданя про те, як то проста животина та всьмілила йти проти бога, — що се не простий вуж, але диявол, себто супротивник божий, що був перше найстаршим ангелом, але схотїв бути вищим від бога, а коли бог його скинув із неба і сотворив людей, то він завидував їм і підвів їх під гріх, і через те увійшла в сьвіт смерть. (Думку про супротивника божого, що нападає на бога й людей в образї величезного вужа і заразом ящірки — дракона, що ніс у сьвіт смерть, узяли Жиди від Персів, як се видно з порівнаня старих персидських сьвятих книг із жидівськими). Християнські учителї розвили далї сї думки пізнїщих Жидів про диявола і звязали їх із думками про Христа. Вони почали навчати, що Ісус Христос родив ся від бога-отця ще перед віками, перед сотворенєм ангелів і сьвіта, яко слово, або розум божий, яким бог і сьвіт сотворив. (Про те, що й сам бог розум або слово, навчали деякі грецькі учителї ще за часів Есхиля, себ-то 450 до 500 років перед Ісусом Христом; а про те, як слово й розум родить ся від бога і творить сьвіт, навчав незадовго перед Ісусом погречений Жид Фільон. Завважимо, що в грецькій мові розум і слово значить то само). От сей би то син божий Розум-Слово, будучи чоловіколюбцем, не міг бачити лиха, яке зробив людям диявол, і схотїв родити ся ще й яко людина Ісус від Марії, став богочоловіком і витерпів муки і смерть, аби тим узяти на себе кару за всїх людей і дати богу-отцю викуп за них; умерши на хрестї, він потім устав із мертвих і побідив смерть, спустив ся в Тартар або Ад (остатнїм словом старі Греки звали бога царя підземного), подужав там диявола й вивів відти першу пару людей і всїх праведних.

Так то християне, погречені Жиди й чисті Греки, що пристали до них, почали вяснювати старе біблїйне оповіданє про бога і першу пару людей, прикладаючи його до нових думок про бога-батька та до споминів про житє Ісуса Христа й переносячи сюди богато грецьких думок про Геракля, Прометея, Хирона й т п. Та все-ж таки старе біблїй

не оповідане жило й серед християн і впливало на людську думку, тим більше, коли люде бачили, що й після Ісуса Христа люде вмирали тай не всї стали праведними і навіть християнами, а Ісус-Христос не приходить знову на землю з царством небесним, про яке перші ученики Ісусові писали, що воно прийде скоро, так що навіть не всї сьвідки першого приходу Ісуса-Христа встигнуть померти. З часом учителї християнські перенесли царство боже або рай із землї на небо і почали навчати, що туди дістане ся лише той) хто сповняти ме численні заповіди церковні, а що инчі люде, особливо всї не-християне, себ-то найбільша частина людей, лишать ся в руках диявола й будуть мучити ся від гріха першої пари людей — непослуху богови, що заборонив їсти овочі дерева знатя й не можуть визволити ся від сего, як кажуть, первородного гріха. Були такі учителї християнські, як напримір святий Августин межи католиками та Кальвін межи протестантами, котрі навіть казали,що й християнин, який найлїпше сповняти ме всї заповіди церковні або Христові, не може бути певним, чи спасе ся і визволить ся від пекла. Ті учителї казали, що первородний гріх зопсував на віки природу людську, на віки розгнївав бога, так що тепер спасенє людське залежить зовсїм не від того що робить людина, а лише від ласки бога, який наперед назначив хто спасе ся і дійде до раю, а хто нї і буде в пеклї. То-ж людям не лишає ся нїчого тілько плакати над своїми гріхами й надіяти ся тілько на ласку божу. Аж не дуже давно учителї Кальвінців пристали на те, що не треба домагати ся від усїх своїх одновірців згоди на такі думки про назначенє наперед (предопреділенє) і ласку божу, а треба позволити кождому думати про се так чи инакше, аби діла його були відповідні до заповідей Христових.

Так то довго панували над думкою людською старі оповіданя про заздрість божу, та ще й тепер панують вони над думками богатьох людей. Між инчим оповіданя сї виясняють ся ще й так, що мовляв, гріх і всяке лихо вийшли не лише через непослух божій волї, котру люде мусять виповняти, хочби яка вона була, а власне через те, що люде хочуть

знати добре і зле, доходити до знатя своїм розумом, пробою, наукою. Розум, кажуть, се повстанє против бога, наука — від диявола! Кажуть, що бог не хотів, аби люде знали про добро і зло, власне тому, що проба й наука принесуть людям богато помилок і горя, тим часом як лишаючи ся так діти, ні про що не думаючи, люде будуть щасливі. І тепер, кажуть, людям найліпше не здавати ся на свій розум, а слухати того, що бог каже. Але тепер бог не ходить по землї сам і не говорить із людьми лице в лице, то кажуть, люде не можуть довідати ся самі що їм робити, а можуть дізнати ся про се лише від посередників межи богом і ними, від попів, що виясняють людям і слово боже — святе письмо. Таким чином, рація старого оповіданя про бога Ягве і перших людей зводить ся на думку, що людям треба стерегти ся власного розуму, вільної науки, а в усему здати ся на попів. У нас більшу частину людей з давна привчили так думати.

6) Людський поступ через науку і вартість оповідань про Прометея.

Вже на примірі Горація ми бачили, що були з давна навіть письменні люде, котрі вважали розум людський і науку за гріх. Тим часом, также вже здавна, почала рости серед людей купа таких, що кладуть вагу власне на вільну пробу, на науку і від неї ждуть усякого щастя людям. Явний початок таких сьвідомих думок можна побачити ще серед старих Греків, таких як Есхиль, що так уславив Прометея. Дійсно, ще від того часу, коли люде насьмілили ся приступити до вогню й навчили ся ним орудувати, почала ся серед них, хоч ще не сьвідома, власне проба й наука. Та проба дала людям усякі струменти, дала людям можливість їздити по землї й по воді, приглядати ся чужинцям і навчити ся від них того, що вони вигадали. Вже Есхиль завважав як те все звязано одно з одним, але Есхиль помилив ся, йдучи за старими оповіданями, в тім, що буцїм усе вигадав один Прометей і від разу. Те все вигадали люде постепенно, довгою пробою й наукою один від одного.

В часи Есхиля наука серед Греків уже була піднесла ся високо власне через те, що Греки тоді ходили морем і сухою землею в инчі сторони, де наука почала ся раніще: в Єгипет, Вавилон, що тоді всї зведені були в велику державу Персидську. В тих сторонах наука почала ся давно — ще кілька тисяч років перед Христом. Там пороблено на землї великі камінні та цеглові будинки, вираховано хід важніщих зірь по небу, і по тому поділено рік на місяцї й тижні, там вигадано й письмо, зо 5.000 років перед Христом. Але в тих сторонах наука була залежна від царів і переважно в руках попів, а царські урядники та попи не дуже старали ся ширити науку серед простих людий, та бояли ся розбирати розумом усякі справи що до уряду та віри, і не радили дружити з чужевірцями. А у Греків виробили ся вільні держави — республїки, де нарід управляв ся виборними урядами, де вільно було кождому говорити і вчити і не було сильного попівства і наукою займали ся сьвітські люде: купцї, мореплавцї, майстри й иньші. Через се Греки звели до купи те, що знали перед ними инчі народи, і заклали вільну науку. Сим початком вільної науки старі Греки, хоч і почали займати ся наукою пізніще ніж деякі инчі народи і вивчили ся писати всего з 800 або 1000 років перед Христом, незабаром перегнали в науцї всї инчі народи і всїх учителїв.

Коли Греки розселили ся по богатьох сторонах Азії, Африки і по південних морських берегах нашої Европи зо 300 років перед Христом, то грецька наука з її мовою стала, можна сказати, всесьвітною. Від Греків почали набирати науки і Римляне, що саме в часи перед Христом звели в свою державу богато країн Европи, Азії й Африки, з чого пішло те, що в західній Европі римська або латинська мова стала также сьвітовою. Наука в ті часи значно посунула ся наперед. Але незабаром на римську державу почали набігати дикі народи нїмецької, славянської й инчих пород і після 500 років зовсїм розвалили ту державу і дуже понизили просьвіту. А до того ще по християнському сьвітї складало ся нове попівство і дуже розширила ся думка, що вільна наука то повстанє проти бога. Ми вже казали, що навіть

Греки, ставши християнами, палили свої старі до-християнські книги. Почали ся тоді так звані середні віки, що тягли ся коло 1000 років. Тоді стара грецька наука вдержувала ся і помалу посувала ся наперед лише серед магометанців Арабів, що переклали важнїщі грецькі наукові книги на свою мову. Від них почали ті книги дуже помалу переходити знову в західню Европу, де їх переклали з арабських перекладів на мову латинську.

Помалу знову почала зростати у християнських народів пошана до науки і до старих латинських і грецьких книг, котрі денеде переховували ся і перешисували ся по монастирях, хоч найбільше для вправи в мові (бо в церквах християнських усе вживали ся старі мови: грецька і латинська), а не для річей, про котрі вони росказували. Та все таки тим черцям треба подякувати за таке переховане книг. Швидше пішла наука, коли в Европі пригадали спосіб печатати книги. Тоді богато старих до-християнських книг, грецьких і латинських від разу розширили ся не лише серед духовних, але й серед сьвітських людей. Стало ся се коло 450 років перед нами. Сю добу звуть тепер нові народини наук і вмілостей, а віки від тої доби до нашої звуть ся нові. Від тоді наші европейські люде об'їхали чужі сторони ще більше ніж старі Греки, уже всю землю, почали скрізь оселяти ся, взнали звичаї й письма всїх народів, старі й нові, і виробили собі справді всесьвітню науку. Між инчим учені Европейцї почали рівнати віри всїх народів, їх заповіди й церковні віри обряди і завважали, що в усїх вірах просвіщенїщих народів богато спільного, що ріжнять ся віри на сьвітї більше церковними обрядами та урядами, а в заповідях про те, як треба жити з людьми, бодай зі своїми, всї віри згоджують ся на заповідь, котру ще 550 років перед Христом говорив китайський учитель Конфуцій, а то: Не роби другому такого, чого ти не хотїв би, аби робили тобі. Навіть дикі народи, що не мають сьвятих книг і грубо думають про богів, наближають ся до таких думок.

Пізнавши так усї віри на сьвітї, вчені Европейцї поча

ли думати, що нема рациї ненавидіти чужевірців, що здибаючи ся зо всякими людьми, треба дивити ся головно на їх учинки, і коли ті вчинки добрі, то нема рациї думати, буцім то чужовірці прокляті богом лише за те,що у них не такі церковні обряди як у нас. Через се думки про те, що бог у вагалї прокляв землю і всїх людей, або яку частину їх, були зовсїм підрізані у просьвічених Европейцїв новою наукою про житє ріжних народів і про їх віру. Просьвічені Европейцї дійшли помалу до думки, що всї люде на сьвітї не лише рівні по натурі (се вже казали просьвічені Греки та Римляне), але й що всї рвуть ся по своєму до правди і всї можуть бути з часом однаково розумні.

Окрім того, власний догляд як живуть ріжні народи на землї, від найдикших до найпросьвіченїйщих,тай читанє записів про житє людей у старі й нові віки по всїх країнах (та наука, що звуть історнею), показали, що хоч не всї, то бодай деякі люде, живуть чим раз лїпше, стають розумнїщі і добріщі, та що все те стало ся через зріст у них власної проби, вільної науки. Правда, змагаючий дійти до всего своєю пробою та розумом, люде не раз помиляють ся і через те терплять не раз нове горе. Ба, колиж инакше не можна дійти до правди, та така вже й людська натура, бо навіть дитина нїколи не зрікає ся проби і не може напримір инакше дізнати ся про те що горяче а що студене, як перше попікши собі руки. Ось чому даремно лякають людей помилками науки або тим, що вона не від разу дає людям явну користь, як напр. инча ручна робота на полї або що. А так виступають проти науки не самі ті, що хочуть явно панувати над другими, але й деякі добрі люде, що щиро люблять простих людей. Так напр. робить звісний московський писатель Лев Толстой, котрого книжки перекладають ся і на нашу мову, або ширять ся між нашим народом на Українї по московськи. Толстой написав осібну книжочку, де росказує, як Іван дурень, що працює лише руками, висьмівав чорта, що обіцяє людям показати як працювати головою. Книжочка ся, як бачите, хоче доказати, що праця головою, себто самим розумом, праця наукова — все від чорта, але від ду

же дурного. Забув Толстой, що наприклад для того, аби вигадати плуг, яким тепер може орати всякий Іван дурень, треба було колись попрацювати головою, й певно не один чоловік, що пробував хліборобства, коли всї инчі люде знали лише лови звірів та скотарство, вважав ся і чортом і дурнем.

Ми вже показували на примірі дитини, що проба, себто початок праці головою, науки лежить у природї людській і ніякими намовами проти неї не вибєш її з людей. А далї: проба, наука, хоч не від разу доводить людей до правди, хоч по дорозї дає людям і помилки, а иноді й горе,- але лише пробою та взаємною наукою люде доходять до правди. І хоч і тепер ще богато лишає ся людям узнавати, богато треба працї, аби всї люде жили щасливі, та все таки придивляючи ся як живуть ріжні народи на сьвітї, і читаючи як вони жили від найдавнїщих часів аж до наших, побачимо, що в житю людськім іде поступ до лїпшого. З сего просьвічені люде виводять надію, що колись, то буде добре всїм жити на землї. Тодї всї люде будуть щасливі, але не так як дїти або лїпше сказати як звірі, що бувають довольні своїм станом (звісно, поки їх що не вдарить) через те власне, що не знаюь що добре а що зле, а будуть люде щасливі власне знаючи добре і зле, вміючи вбільшувати добре і вменшувати зле. То буде рай на землї, такий, який можливий для смертних людей, хоч не такий, який колись уявляли собі старі Греки або Жиди, складаючи собі оповіданя про перших людей.

Ми в окремій книжочцї розкажемо як виросли серед людей думки про поступ і про будуще щастє на землї, після тих думок, які мали люде про колишнїй рай, котрий вони буцїм то втратили, між инчими через цїкавість жіночу та не послух богови. На тепер досить буде показу, яку рацию мали й мають у людей старі оповіданя про богів і перших людей та яка ріжниця тих оповідань від думки про поступ у житю людськім. Як було показано вище, старі оповіданя жили довго, прилагоджували ся до нових думок і одні з них шкодили поступови, а другі посували його, бо одні придав

лювали в людях пошану до себе, особливо до свого розуму, а другі вбільшували її.

Грецькі оповіданя про Прометея, особливо такі як Ес хилево, посували поступ людський і через те вони й милі всім просьвіченим людям. Давно вже ті люде перестали вірити, що був колись особисто такий бог чи чоловік, на имя Прометей, що дійсно приніс людям із неба вогонь та навчив їх ріжних умілостей і наук. Имя Прометея стало для просьвічених людей іменем усего поступового: сьміливої думки, доброго серця, твердости духа та безстрашности. А імя Зевса стало ознакою всего противного поступови,всего що держало й держить людей в неволї. Людям мило славити Прометея й проклинати Зевса, або сьміяти ся над ним, що таки стає не так, як він хотів, що люде таки увільняють ся від него і стають щасливіщі через свій власний розум і любов до других людей.

Ось чому й доси писателї усїх просьвічених народів залюбки росказують по своєму оповіданя про Прометея. Добре виложив нові думки про него новий нїмецький писа тель Ґете у вірші під назвою „Прометей". Осьде та вірша в перекладї на нашу мову:

„Покривай твоє небо, Зевсе, туманами хмар і показуй свою силу над дубами та гірськими верхами, мов те хло пя, що збиває головки з бурянів! А все-ж таки ти мусиш по лишити мою землю і мою хату, котрої ти не будував, і моє огнище, котрого світлу в мене ти заздриш!!

„Я не знаю нїчого нещаснїщого під сонцем як ви, боги! Ви годуєте мізерно ваше величество жертвенними вогнями і парою молитов; ви голодували би, як би не було дїтей та жебраків, дурнїв, повних надїй на вас!

„Як я ще був дитиною, не знав я, куди звернути ся, то звертав я блукаюче око до сонця (на небо, до богів), так мов би там було вухо, що могло вислухати мою жалобу,або серце, що могло пожалувати прибитого.

„Хто-ж менї поміг проти насильства велитнїв, хто ме не поратував від смерти, від неволї?"...

„І я мав би шанувати тебе, Зевсе! За що? хиба ти коли вменшив біль прибитому? хиба коли спинив сльози засмученого?...

„Або може ти думав, що я стану ненавидіти житє, тіка ти в пустиню, через те, що не сповнили ся всї мої квітчасті мрії?"

„Осьдечки я сиджу, виробляю людей менї подібних, таку породу, що буде менї рівна, що терпітиме лихо, плакати, але вживатиме й доброго і радіти і не звертати на тебе уваги так само як і я!"

Не важко завважати, в чім новий писатель пішов далї старого Есхиля: своїм Прометеєм Ґете хотїв сказати, що люде повинні цїлком надіяти ся лише на себе самих, на свій розум та на свою любов один до одного.

Бібліотека

„Канадийского Фармера“.

Канадийський Фармар найстарша ґазета в Канаді котру читає приближно 15.000 людий видав ряд гарних книжок для ширеня просьвіти і науки серед наших поселенців і видає що місяця 2 або 3 книжки. Дотепер вийшли:

Ч. 1). Наука і Ціль Житя..... 10ц
Ч. 2). Національні Відносини в Бельґії. — Богдан Хмельницький в Галичині..... 15ц
Ч. 3). Що Кождий Фармер Повинен Знати. — Практичний підручник для кождого фармера..... 25ц
Ч. 4). Семен Палій Герой Українського Народа. — Побіда Хмельницького під Збаражем..... 10ц
Ч. 5). У зарані Слави. — Оповіданя з жита українських князів. — Ціна..... 15ц
Ч. 6). Борба Світів. — Фантастична повість..... 40ц
Ч. 7). Маруся. — Присьвячує ся Анні Григорійній Квітці. 25ц
Ч. 8). В Неділю Рано Зіле Копала. — О. Кобилянська.... 75ц
Ч. 9. Як жив Український народ 15ц
Ч. 10. Природна метода лїченя 15ц
Ч. 11. Наука про народне господарство 60ц
Ч. 12. Герой капіталу 30ц
Ч. 13. Дві могилї 10ц
Канадийські Оповіданя. — Збірка гарних оповідань з канадійського житя. — А. Новак..... 15ц

КОЖДИЙ УКРАІНЕЦЬ ПОВИНЕН ЧИТАТИ

„Канадийский Фармер“

Є се найстарша, і найбільша, національна, популярно-просьвітна й політична часопись для всїх верств Українського Народа, а виходить у Вінніпеґу кождого тижня в пятницю.

ХТО ЩЕ НЕ ЧИТАВ

„Канадийского Фармера“

НЕХАЙ ЗАПРЕНУМЕРУЄ ЙОГО СОБІ ВИСИЛАЮЧИ ЛИШ $2.00, НА АДРЕСУ:

CANADIAN FARMER

P. O. Box 3656 St. B. Winnipeg

А буде отримувати часопись через цілий рік.

ВЕЛИКА БІБЛІЯ

1073 сторін друку, мовою чисто Українською; містить: св. Письмо Старого і Нового Завіта, всї книги Мойсея, всїх Пророків, Евангелія і всї посланія Апостолів, дальше родинну літопись. — В гарній скіряній оправі. — Цїна..... $3.00
Оправлена в полотно..... $1.50

СВЯТЕ ПИСЬМО НОВОГО ЗАВІТУ

Всї Евангелія і всї Посланія Апостолів, 500 сторін..... 35ц

СВЯТЕ ПИСЬМО НОВОГО ЗАВІТА

По українськи і по анґлїйськи, то є, що можна читати по українськи і по анґлїйськи. — 187 сторін. — Цїна..... 85ц

Хто ще не читав хай собі прочитає книжочку котра переведена в104 мовах. — Тепер кождий Українець може єї читати, а се:

Путь Паломника (Богомольця)

ІЗ СЕГО СЬВІТА В БУДУЧНИЙ СЬВІТ.

Вона обнимає 248 сторін великої вісїмки, має 37 дуже цїкавих образків і надрукована на міцнім і гладкім папери, оправлена в дуже гарні полотняні краскові окладинки, на котрих золотими буквами витиснена назва книжки і образок. Се є дуже цїкаве і духовно користне читанє 104. народи її мають, тепер має її український народ. Она написана в анґ., мові вже 300 лїт тому назад і доси свіжа, нова і користна для кождого, хто лише її читає. — Цїна сеї книжки є..... 75ц

Житє Ісуса Христа.

ЧИ ВИ ВЖЕ ЧИТАЛИ СЮ КНИЖКУ?

Єсли нї, то старайте ся єї купити, поки є на продаж, щобисьте опісля не жалували. Такої книжки не дістанете анї в старім краю. Має вона 300 сторін друку і 73 образків друкованих на грубім папері. Книжка та написана чистою народною мовою, що кождий дуже легко єї зрозуміє. — Цїна..... $1.25

Новий завіт Н. І. Х.

Написаний в двох мовах: старо-руській і українській. На українську мову переклав Новий Завіт один з наших найбільших письменників П. Кулїш, при співучасти вченого Пулюя. Крім чудової української мови визначає ся се виданє Нового Завіта замітками і потрібними поясненями. Книжка друкована на добрім папері і великими читкими черенками; має 992 сторін великої вісїмки. Є се найлїпше виданє сего твору О. А. Барвінського. — Цїна тепер лиш..... $3.00

Кождому потрібно книжки.

Порадник ґіґієнічно лікарський.

ПРОВІДНИК ҐІҐІЄНІЧНО-ЛІКАРСЬКИЙ.

Недуги пошестні. — Зладив др. Евген Озаркевич, директор »Народної Лічниці« у Львові.

Попри инші порадники почало Тов. »Просвіта« видавати в сім році лікарський порадник. Яко перше число сего видавництва вийшла праця д-ра Евгена Озаркевича про »Недуги пошестні«. Обговорено докладно в сій книжці сї недуги, які узнані за пошестні і проти котрих поширеню власти виступають. Подрібно обговорені тут: кір, дифтерія, шкарлятина мумс, дизентерия, коклюш, дур черевний і пятнистий, віспа звичайна і вітрова, пошестне запалене мозково-стрижевих опон, холера азийська і домашня, чума. В другій части книжки подано способи поборюваня пошестних недуг враз з відносинами законними постановами. Книжка ілюстрована. Повинна найти ся в кождім громадськім уряді, в кождій шкільній бібліотеці, в руках кождого інтеліґента, що живе серед народа і у просьвічених селян.

Ціна брошури 50ц

В оправі в полотно коштує всего..... 75ц

ПОРАДНИК ЛІКАРСЬКИЙ В НАЙВАЖНІЙШИХ НЕДУГАХ.

Зладив др. Евген Озаркевич.

Дешева ся брошурка є немов дальшим тягом повисшої книжки, бо обговорює коротко а ясно инші недуги: біль голови, зімлїнє, жовтїльниця, зубковане дїтий, кашель, колька в боці, кровоток і т. и. недуги, що часто лучають ся в кождій хаті. З огляду, що ціна брошури дуже мала, а подано в ній вказівки, як можна собі порадити в сих недугах, поручаємо її кождому. — Ціна лише 10ц

RUSKA KNYHARNIA

848-850 Main St., Winnipeg, Canada.

СЬПІВАННИКИ

НАКЛАДОМ РУСЬКОЇ КНИГАРНІ
і инших видавництв.

Наша Дума

Українсько-Руські народні пісні. Зібрав і для хору уложив **Філярет Колесса.**

Наша Дума містить майже виключно українсько-руські народні пісні т. є. такі, що їх складає і співає сам народ. Се заразом перша збірка народних пісень в чотироголоснім хоровім укладі. Цілию сього виданя — як зазначує композитор — є подати укр. співучим кружкам свіжий а до того питомий корм, щоби наші співаки через свою рідну пісню підносили народного духа і помогли зрозуміти та оцінити широким масам нашого укр. громадянства велику вагу і красу народних пісень.

Наша Дума ділить ся на дві головні части: І. мішані хори, II. мужеські хори. Кожда часть обнимає 25 пісень на чотири голоси. Поодинокі пісні сеї збірки, споріднені з собою тонациями лучать ся в малі ґрупи так, що можна їх співати разом мов малі вязанки пісень. Ґрупи сї зазначив композитор у змісті скобками.

Всім укр. драматичним а взагалі всім укр. співучим кружкам поручаємо сей збірник горячо. — Ціна..... **$1.50.**

Найкрасші народні дівочі пісні..... **25 ц**
Збірник народних пісень і дум..... **30 ц**
Пісні про Канаду і Австрію..... **40 ц**
Коломийки, Думки, Шумки..... **15 ц**
Збірник найкрасших українських пісень..... **25 ц**
Новий збірник народних пісень, дум, думок, коломийок і пісень весільних ..... **25 ц**
Січовий Співанник. — Ціна..... 25ц.
Український співаник, 176 сторін..... **40 ц**
Робітничі пісні, (всї старокраєві)..... **25 ц**
Пісні Рекрутські до маршу на ногу і пісні жартобливі.... **20 ц**

КВАРТЕТИ

Українських Народних Пісень на мішаний хор. — Зібрав і обробив О. В. Стех, ч. св. В В се є одиноке українське видане.. **50ц**

RUSKA KNYHARNIA

848—854 Main St. **Winnipeg**